

Секція 2
ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ТА
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Безуглий Л.А., декан факультету № 1
навчально-наукового інституту № 4
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ У ВИЯВЛЕННІ
Й УСУНЕННІ ПРИЧИН ТА УМОВ ЗЛОЧИНІВ

У сучасних умовах, коли Україна взяла упевнений курс на побудову демократичної правової держави, особливої актуальності набуває захист прав і законних інтересів особи, у тому числі й боротьба зі злочинністю.

Кримінальна ситуація в Україні, яка склалася протягом останнього десятиріччя, вимагає вжиття адекватних заходів щодо протидії злочинності. Стабільна криміналізація суспільства, високий рівень злочинності, значне її омолодження становлять серйозну загрозу для реформ, спрямованих на побудову в нашій країні демократичної, правової, соціальної держави. Для створення належної противаги цим явищам необхідна державна політика, що забезпечуватиме не тільки своєчасне реагування правоохоронних органів на кожний факт вчинення злочину, а й ужиття ефективних запобіжних заходів.

Відповідно до статті 23 Закону України Про Національну поліцію [1] поліцейський виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Очевидно, що своєчасне виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, має не тільки правове значення, а й спричиняє позитивний психологічний вплив, демонструючи прагнення і здатність осіб, які здійснюють кримінальне переслідування, усебічно, повно й об'єктивно встановити всі обставини вчинення злочину, у тому числі його

причини та умови. Необхідно також відзначити соціальне значення їх запобіжної діяльності, оскільки виявлені й усунуті причини та умови, що сприяють вчиненню злочину, не можуть сприяти аналогічному або іншому злочинному діянням.

Сьогодні проблеми запобігання злочинів є актуальними. Проте не можна стверджувати, що названі проблеми є абсолютно новими і не знаходили відображення в науковій літературі. Водночас, протягом багатьох десятиліть тривають напружені дискусії стосовно суті, ознак, алгоритму доказування і багатьох інших аспектів причинного зв'язку між поведінкою людини і завданою шкодою. Ці суперечки викликані потребами практики, тими надзвичайними труднощами, які часто виникають при розв'язанні кримінальних справ, оскільки далеко не завжди очевидно, що шкоду, яку ставлять за вину особі, котра вчинила суспільно небезпечне діяння, спричинила саме вона.

На підставі цього можна зробити висновок про безсумнівну актуальність питання. Сьогодні як ніколи необхідні розроблення і реалізація сучасної концепції протидії злочинності з адекватними механізмами, у межах яких індивідуальна профілактика злочинів зможе посісти гідне місце. У зв'язку з цим, вважаємо, що одним з перших кроків до досягнення поставленої мети має бути формулювання прикладного, практично спрямованого поняття причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, а також їх науково обґрунтована класифікація, що може бути використана в діяльності визначених законом суб'єктів.

Кримінологічне визначення причин та умов, що сприяють вчиненню злочину, як правило, містить у собі два взаємозалежних аспекти: антигромадську установку особистості й конкретну життєву ситуацію, що складається до моменту вчинення злочину. При вчиненні умисних злочинів вирішальну роль, як правило, відіграє антигромадська установка, водночас при вчиненні необережних злочинів зростає роль життєвої ситуації.

Детермінанти злочинності слід розкривати не тільки як якісно-визначені, стабільні, цілісні системи, а й в аспекті їх різноманітних функціонально-динамічних зв'язків і взаємодій.

У процесі розвитку сучасної науки розкривається все більше різноманіття форм зв'язку явищ, що виражаються у вигляді співвідношень, які не мають явного і безпосереднього причинного характеру. Дійсно, причинність у кримінології ніколи не реалізується в чистому вигляді, звільненому від присутності інших форм зв'язку, і тільки абстрактно може бути відділена від них. Однак така абстракція може бути плідною й ефективною, оскільки допомагає, зокрема органам поліції, розкрити причинність кримінальних явищ як основи, на якій ґрунтується вся система соціальних явищ. Але коли причинний зв'язок розкритий, працівники поліції повинні знову повернутися до цілісної картини криміногенності, тобто впровадити вивчення причин у складну мережу взаємозалежностей. Усі форми причинного і функціонального зв'язку охоплюються одним поняттям детермінації. Детермінація - вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок та причинну обумовленість усіх явищ. Вона протистоїть індетермінізму, який заперечує загальний характер причинності.

Діяльність Національної поліції у сучасних умовах, вимагає принципово нового підходу щодо своїх основних функцій, при цьому концептуальним є рівень реалізації головного призначення - забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави

Саме тому значення діяльності щодо запобігання злочинам у сучасному українському суспільстві необхідно розглядати через функцію держави, що демонструє рівень захисту громадян, а не рух слідами вчинених злочинів.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України

[2] також немає спеціальної норми, яка передбачала б обов'язок органу досудового розслідування виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них відповідним поданням (на кшталт ст. 23 і ст. 23-1 у Кримінально-процесуальному кодексі України 1960 року). На нашу думку, це пов'язано з позицією Європейського суду з прав людини у справі Дактарас проти Литви

[3] щодо необхідності суворого дотримання принципу презумпції невинуватості як однієї зі складових вимог справедливого судового розгляду. Зокрема, на думку Суду, виявлення причин і умов

вчинення злочину й реагування на це відповідним процесуальним документом - поданням слідчого, є достатньою підставою для припущення, що посадова особа може вважати підозрюваного або обвинуваченого винним у вчиненні злочину і це може бути свого роду тиском на суд, який постановляє вирок. Саме тому деякі науковці (Звирбуль В.К., Сахаров А.Б. та ін.) та практики вважають, що слідчий не повинен виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них у кримінальному процесі [4-5].

З таким підходом погодитись не можна, слідчий може і повинен брати участь у запобіганні злочинам, позаяк у сьогоденних умовах це необхідно робити: 1) у межах повноважень, передбачених існуючими завданнями [1]; 2) відповідно до вимог КПК України [2], який надає слідчому ще більше можливостей з запобігання злочинам кримінально-процесуальними засобами. Фактично вся діяльність слідчого у кримінальному процесі повинна бути спрямована на запобігання злочинам.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-УІІ.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст. 88 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Дактарас проти Литви. Рішення Європейського суду з прав людини від 24.11.2000 р.
4. Звирбуль В. К. Деятельность следователя по предупреждению преступлений: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза / В. К. Звирбуль. -М., 1963. - 26 с.
5. Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР / А. Б. Сахаров. - М. : Юридическая литература, 1961. - 279 с.